

Experimentum szikrái...

Évekkel ezelőtt, részt vehettem Rosemary Hardy-nak egy modern zene kurzusán, ahol sokszor elhangzott a következő mondat: ne legyenek múzeumi példányok. Arra buzdított bennünket, hogy ne legyünk olyan énekesek, akiket betesznek egy múzeumi vitrinbe porosodni. Legyünk nyitottak az újra. Az egyik óra végén úgy hagytuk el a termet, hogy megkért minket, adjunk hangot; 7-10 énekes hosszan tartott hangokat adott ki... egy gyönyörű bűgös alakult ki, amihez aztán ő hozzá énekelt. Valami szép született... Mi ez, ha nem experimentum, azaz egy kísérletezés során született alkotás.

Amint az Szitha Tünde, „*Gondolatok Michael Nyman: Experimentális zene – Cage és utókora című könyvéről*” című cikkéből kiderül, az „*experimentum*” kifejezést zeneszerzői munkássággal kapcsolatban, először John Cage használta 1955-ben. Az experimentális zene pedig – a cikk szerint - Amerikához köthető, s az 1950-től 1970-es évekig tartó időperiódus zenei jellegzetessége. Szélesebb spektrumban azonban experimentális zenének nevezünk minden kísérleti, avantgard zenét, mely korlátokat döntöget. Nem térhez kötött s nem húsz évet fog át. Satie-t is van aki ide sorolja (holott francia volt és a XIX. század végén, XX. század elején élt)¹ illetve az egykori kelet-európai blokkban születettek közül experimentális zenét írt Arvo Pärt is. Ez utóbbi zeneszerzőről szeretnék röviden szólni.

„Az észt zeneszerző modernista titánként lépett fel a hatvanas években, ekkor még a dodekafónia, a szerializmus és az aleatória egyaránt stílusába tartoztak...”- írja a közelmúltban megjelent „*Arvo Pärt. Válogatott beszélgetések és írások*” című könyv kapcsán a *Fidelio* egyik cikke.² Arvo Pärt zenei munkássága két nagy „világra” osztható; a „pálfordulás” előtti és utáni alkotásokra. Az első időszak művei az útkeresés produktumai, a második időszaké pedig a megtalálásé. Arvo Pärt hiába élt a szovjet blokkban, a konzervatóriumban volt egy csodálatos tanára, Heino Eller, aki még a cári Oroszország értékeit képviselte. Eller köztiszteletben álló idős ember volt, aki nagyon sokat utazott. Neki köszönhetően tanítványai, megismerhették Schönberget, s az akkor izolált nyugati világ zenéjét.³ Az 1964-es Varsói Fesztiválnak köszönhetően pedig, ahol jelen volt John Cage, Arvo Pärt egy egészen különleges zenei kísérlettel találkozhatott, mely az 1968-as *Cremonai Körtánc* nevet viselő kísérleti előadás előzménye volt. Az előadás során Arvoék felvételtől játszottak zenét, kávédarálót s

¹ <https://www.zenci.hu/szocikk/experimental>

² <https://fidelio.hu/arvo-part>

³ Arvo Pärt: „Azt hiszem, akkoriban ő volt Észtországban az egyetlen, aki behatóan ismerte a nyugat új zenéjét.” Arvo Pärt. Válogatott beszélgetések és írások. Rózsavölgyi és Társa, 2019.

léggömböt vontak be a darabba s egy bútorgyári hegedű is előkerült, mely a performansz végén lángra kapott. Arvo ebben az időben keresett, kísérletezett, matematikailag szerkesztett. Úgy vélte, hogy minden matematikai képlet zenévé alakítható s célja az érzelemmentes zene megalkotása volt.⁴Az adott politikai rendszerben elítélték emiatt, de vállalta. A hetvenes években aztán több évre elhallgatott. *„Azt hiszem, ha valaki ellentmondásba kerül a lelkével és minden mással, akkor a tizenkét fokúság éppen megfelelő lesz számára. De ha már nem vagy ellentmondásban másokkal, a világgal, Istennel, akkor szükségtelené válik”*⁵- vallotta egy alkalommal.

Arvo második nagy zenei korszakát (1970-es évektől napjainkig) meghatározza a gregorián zenével való találkozása⁶, illetve a „tintinnabuli”. A gregorián zene mutatta meg számára, hogy két-három hangból is lehet nagyot alkotni. Zenéjét ekkor már a végtelen egyszerűség és tisztaság határozza meg. Arvo Pärt nem szeret beszélni, és a zenéjével is csak a Lényegét igyekszik megragadni. Semmi felesleg. A „Tintinnabuli” szó, a latin tintinnabulum azaz, harang, kifejezésből származik. *„Tintinnabuli- ez a meglepő pillanat, menekülés az önkéntes szegénységbe: a szentéletűek hátrahagyták minden vagyonukat, és a sivatagba mentek. Így szeretné a zeneszerző is hátrahagyni a teljes arzenált, és a csupasz egyszólamúság által megmenteni magát, csak a legszükségesebbet megtartva – egyes egyedül a hármashangzatot.”*⁷ A hármashangzatot, mely úgy szólal meg, akár a harang.

Ég és föld az Arvo Pärt által használt dodekafón szerkesztés és a „tintinnabuli”, mégis mindegyik experimentum s mind a kettő „pesona non grata” volt a Szovjetúnióban. Arvo, 1976-ban alkotta első tintinnabuli stílusú művét, a Für Alina-t s 1980-ban hagyta el családjával hazáját. Arvo Pärt, idén 85 éves, s talán az egyik legismertebb kortárs zeneszerző; tizenegy egyetem díszdoktora, a Svéd Királyi Akadémia tagja, a Római Santa Cecília Akadémia tagja s

⁴ Ue. 112. oldal

⁵ Ue. 206. oldal

⁶ „A gregorián énekről csak egy könyvem volt, a *Liber usualis*, amit egy tallini templomban kaptam. Elkezdtem énekelni és játszani ezeket a dallamokat ugyanazzal az érzéssel, mint amikor vérátömlesztésnek vetjük alá magunkat. Szörnyen megerőltető munka volt, mert nem pusztán ismeretszerzésről szólt, hanem az alapjáig kellett megértenem ezt a zenét, a keletkezését, a korabeli embereket, akik énekeltek, vagy amit életük során éreztek, vagy azt, ahogyan feljegyezték és évszázadok során áthagyományozták a zenéjüket, mígnem a mi zenénk eredetivé nem vált. Valahogyan sikerült kapcsolatba lépnem ezzel a zenével.”

https://zeneigyujtemeny.wordpress.com/2020/02/07/arvo-part-valogatott-beszelgetesek-es-irasok/?fbclid=IwAR0Va_4g8AW9QTD6YqDZetlWMLWJj-LwPpgcMyPET6ANsUw7FsvBUYzH4

⁷ Arvo Pärt. Válogatott beszélgetések és írások. 12. oldal.

negyven kitüntetés tulajdonosa⁸. Bár Arvo Pärt ortodox keresztény, had zárjam a róla folytatott eszmefuttatást egy Tao Te-King idézettel:

„...Éppígy a bölcs:

hátrahúzódik, ezért halad,

nem őrzi önmagát, ezért megmarad.

Így van:

saját érdeke nem űzi sose,

ezért teljesül saját érdeke.”

⁸ <https://magyarnarancs.hu/zene2/lesz-vigasz-96662>